

תוכן העניינים

1	הקדמה
3	שיטות לפתירת תרגילי פועל
	גזרת השלמים
6	בניין פעל
14	פעלים בהקשרים
16	בניין נפעל
23	בניין פיעל
29	בניין פועל
35	בניין התפעל
40	בניין הפעיל
45	פעלים בהקשרים
46	בניין הופעל
50	הסביל הסתמי
52	גזרת השלמים: תרגילי סיכום
	גזרת ל"י
55	הקדמה
58	בניין פעל
61	פעלים בהקשרים
63	בניין פיעל
67	פעלים בהקשרים
68	בניין פועל
71	בניין התפעל
74	פעלים בהקשרים
75	בניין הפעיל
79	פעלים בהקשרים
80	בניין הופעל
82	בניין נפעל
86	תרגילי סיכום – שלמים ול"י

גזרות פה"פ

89	גזרת פ"א: בניין פעל
91	גזרת פ"י: בניין פעל
94	גזרת פ"י: בניין הפעיל
97	גזרת פ"נ: בניין פעל
100	גזרת פ"נ: בניין הפעיל

גזרת עו"י

105	בניין פעל
107	בניין הפעיל
109	גזרות פ"ג, פ"נ, עו"י: בניין הופעל
113	בניין פיעל
116	בניין התפעל

118 תרגילי סיכום לכל הגזרות

פתרונות לתרגילים

122	גזרת השלמים
126	גזרת ל"י
129	גזרות פה"פ
130	גזרת עו"י
132	פתרונות לתרגילי הסיכום לכל הגזרות

הקדמה

רב פעלים – כשמו כן הוא: הספר נועד גם ללימוד הפועל ברמת המתקדמים (רמה ד), לפי השיטה הנהוגה ביחידה להוראת עברית בבית הספר לתלמידים מחו"ל באוניברסיטה העברית, וגם להעשרת אוצר המילים ולתרגול הפעלים בהקשרם בדרכים מגוונות. כמו כן, כל פרק מלווה בהסברים על משמעויות הבניינים ומקנה אסטרטגיות לפתירת התרגילים.

תרגול הצורות נעשה ברובו בשיטה הפשוטה והישירה – משפטים קצרים שיש לשבץ בהם את הפועל בצורה המתאימה. תרגול אוצר המילים נעשה בכמה דרכים: תרגילים שהלומד צריך לשבץ בהם את הפועל המתאים להקשר בצורה המתאימה, תרגילים העוסקים בפועל יחיד בהקשריו השונים, והופעת אוצר המילים הנלמד שוב ושוב בתרגילים שונים לאורך הספר.

התרגילים בכל פרק מסודרים לפי דרגת הקושי: בפרקים הראשונים (גזרת השלמים) דרגת הקושי של התרגילים הראשונים בכל פרק נוסקת ממש לרמה ג. המטרה היא לאפשר לתלמידים שמתחילים ללמוד ברמה ד עם רקע מוגבל בלימוד הפועל לחזק את הידע והמיומנות בעזרת תרגילים פשוטים יחסית.

ברוב הפרקים סדר התרגילים הוא כדלקמן:

- התרגילים הראשונים (א, ב, ג) הם תרגול של נטיית הפועל לפי הזמנים – עבר, הווה, עתיד.
- התרגילים הבאים מעורבים – התלמידים נדרשים להטות את הפעלים בשלושת הזמנים או לכתוב את שם הפועל או שם הפעולה.
- התרגיל האחרון בפרק נועד לתרגל את הטיית הפעלים ואת אוצר המילים בעת ובעונה אחת – התלמידים נדרשים הן לבחור את הפועל המתאים להקשר מתוך רשימת פעלים הן להטות אותו בצורה המתאימה. לכל התרגילים בספר יש פתרונות בסופו למעט תרגילי החזרה האלה, שנועדו לבדיקה בכיתה או להגשה כשיעורי בית.
- מרבית הפרקים מסתיימים בתרגיל שכותרתו "עוצרים ומסכמים". זהו תרגיל פועל הדומה באורכו ובאופיו לתרגילי הפועל במבחני הכיתה ובמבחני הרמה של היחידה להוראת עברית. התרגילים הללו כוללים את כל צורות הפועל שנלמדו עד אותו שלב.
- למקצת הפרקים מתלווה נספח שכותרתו "פעלים בהקשרים". התרגילים בנספחים הללו עוסקים כל אחד בפועל יחיד, והלומד מתרגל את נטייתו של כל פועל בהקשרים האופייניים לו. כך הלומד מחזק גם את שליטתו בנטיות השונות וגם את ידיעת אוצר המילים.

בסוף העיסוק בכל גזרה יש תרגילים לסיכום לימוד הגזרה. בסוף הספר מצויים תרגילי חזרה על כל החומר הנלמד.

ברצוננו להודות למורות שהתנסו בהוראה בעזרת הספר ותרמו רבות לצורתו הסופית – סמדר ברק, שלומית חזני וברוריה אטינגר. תודה גם לד"ר רקפת דילמון על הערותיה המועילות. תודה ליהודית מאיר על התמיכה והעידוד. תודה מיוחדת לאסתי דלשד שעודדה אותנו להשלים את המלאכה.

תודה מקרב לב לכרמיה שובל שקראה את כתב היד ביסודיות, העירה הערות מחכימות, הצביעה על טעויות והציעה הצעות לשיפור.

אנו מקווים שתפיקו תועלת והנאה מהשימוש בספר.

דורון מגן

אמנון ברוק

שיטות לפתירת תרגילי פועל

כדי לכתוב את הפועל בצורה המתאימה בתרגילי פועל עליכם להשתמש בכל הרמזים שיש במשפט: שם הפועל, נושא המשפט ורמזים שונים לזמן הפועל.

שם הפועל

- בכל תרגילי הפועל ניתן לכם שם הפועל, למשל, **לדרוש, להראות, להיראות, להכיר, להתעופף**. עליכם לדעת כיצד שם הפועל הזה מתנהג – מהי צורתו בעבר, בהווה ובעתיד בכל הגופים, ומה שם הפעולה שלו. כדי לבדוק את תשובתכם, כדאי לחזור לטבלאות הנטייה בפרק הרלוונטי.
- לעתים שם הפועל נשאר כמו שהוא ואין צורך לשנותו אחרי המילים האלה: מבנים תחביריים: **כדי, על מנת**.
- ביטויים: **צריך, מותר, אסור, כדאי, אפשר, רצוי, ראוי, עדיף, עשוי, עלול, מוכרח, יש** (במשמעות צריך), **אין** (במשמעות אסור), **על** (עלינו, עליי, עליכם – במשמעות חובה) ועוד.
- פעלים: **נאלץ, יכול, התחיל, הפסיק, הכריח** ועוד.

נושא המשפט

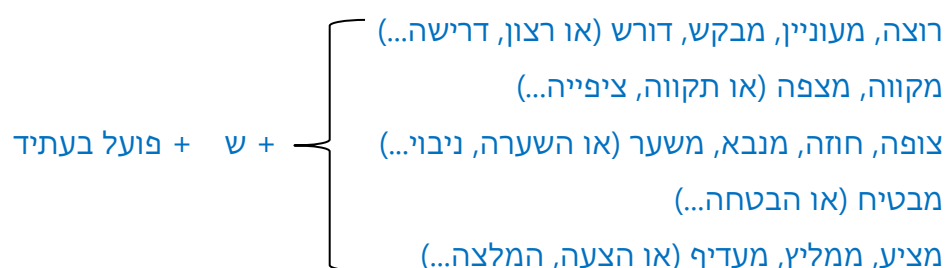
- הפועל מתאים לנושא שלו במין ובמספר: **המפגין נעצר. המפגינים נעצרו.**
- לפי סדר המילים הרגיל בעברית, נושא המשפט מופיע ראשון, ואחריו – הפועל. **העובדים דרשו מן ההנהלה לשפר את תנאי העסקה שלהם.**
- כאשר המשפט מתחיל בתיאור (תיאור זמן, מקום, סיבה וכדומה) והפועל בעבר או בעתיד, הנושא עשוי להופיע אחרי הפועל. **בשנה שעברה דרשו העובדים מן ההנהלה לשפר את תנאי העסקה.**
- לפעמים הנושא רחוק מהפועל. **שיטות חינוך רבות, כמו השיטה האנתרופוסופית הנעשית נפוצה בישראל, מבוססות על תאוריות בלתי מוכחות.**
- לפעמים אין במשפט נושא של ממש; אין מישהו או משהו ספציפי שעושה את הפעולה. במקרה כזה אולי הנושא **סתמי** (אימפרסונלי), והפועל נוטה לפי גוף שלישי רבים (**הם**) – בעבר, בהווה או בעתיד, אך המילה "**הם**" אינה מופיעה במשפט. **ביקשו ממני להגיש את המסמכים למשרד.**
- **כשלוחצים על הכפתור הזה, המכשיר מתחיל לפעול.**
- **גם אם תדפוק, לא יפתחו לך את הדלת.**
- בפעלים סבילים הסתמי נוטה לפי גוף שלישי יחיד (**הוא**). ראו הסבר בעמוד 52.
- כשהנושא פותח במילים **כמה, כל, רוב, חלק, חצי** ודומיהן, בדרך כלל מתאימים את הפועל למילה שאחריהן: **רוב התלמידים יודעים שהשיעור בוטל.**

זמני הפועל

עליכם לשים לב לרמזים לזמן הפועל המפוזרים בטקסט. מילות זמן כמו כעת, כיום, בעוד שבוע, בשנה שעברה, נותנות מידע ברור באיזה זמן צריך להטות את הפועל.

עתיד

- יש פעלים רבים שאחריהם יופיע "ש" והם מחייבים בדרך כלל פועל בצורת ה**עתיד**. הפעלים האלה מביעים רצון, בקשה, תקווה, ציפייה, הבטחה, הצעה. במקום הפעלים האלה יכול להופיע שם הפעולה ואחריו "ש" עם פועל בעתיד.

- מבנים אחרים שאחריהם יופיע הפועל בעתיד:
ביטויים: **ייתכן ש...**, **כדאי ש...**, **רצוי ש...**, **ראוי ש...**, **לעולם לא...**
מבנה תחבירי: **כדי ש...**, **על מנת ש...**, **אל** (ציווי שלילי), **אם** (במשפט תנאי אמיתי המתייחס לפעולה בעתיד):

אם תזמין אותי לחתונה שלך, **אבוא** בשמחה.

הווה

- אחרי **ה** (בתפקיד **ש**...) יבוא פועל בהווה:
השכן המתגורר (=מתגורר) בדירה הזאת אינו מתחשב בשכניו.
- אחרי איני, אינך, אינו, אינכם, אינם... יבוא פועל בהווה.
המרצים האלה אינם **דורשים** להגיש שיעורי בית.
- אחרי הפועל **להיות** בעבר יבוא פועל בהווה:
אילו הייתי **שומע** בעצתך, לא הייתי **טועה**.
בימי הקיץ היינו **מבלים** בחוף הים.

שם פעולה

- אחרי ה"א הידוע או אחרי **מילת יחס** יבוא שם פעולה.
השימוש במחשב הזה מוגבל.
אנחנו מתנגדים ל**החלטת** הממשלה.
- אחרי המבנים התחביריים **לשם**, **תוך כדי**, וכחלק מסמיכות: **הפגנת מחאה**.

גזרת פ"א: בניין פעל

נטייה

בעבר, בהווה ובשם הפעולה הנטייה על דרך השורשים השלמים.
בעתיד פועלי גזרת פ"א נוטים בצורת אפעל:

עתיד	
אוכל	אני
תאכל	אתה
תאכלי	את
יאכל	הוא
תאכל	היא
נאכל	אנחנו
תאכלו	אתם/אתן
יאכלו	הם/הן

- גזרת פ"א קיימת רק בבניין פעל בנטיית העתיד.
- הגזרה קיימת רק בכמה פעלים: לאכול, לאהוב, לאחוז, לומר (השורש אמ"ר), לאבוד. לגזרה הזאת שייך גם הפועל **לְאַפֹּת** (פ"א + ל"י). בעתיד: אני **אֹפֶה**, אתה **תֹּאפֶה**, הם **יֹאפּוּ**...
- שמות פעולה ושמות עצם שאינם במשקל כְּתִיבָה: **אֶבְדָה**, **אֶהְבֶה**.

שימו לב:

- שם הפועל של השורש אמ"ר בבניין פעל יוצא דופן: **לומר**. שם הפועל לאמר הוא צורה מקראית שאינה נהוגה בעברית המודרנית.
- שם הפועל **לְאַבֹּד** נדיר בשימוש. הפועל עצמו משמש בשפה גבוהה. בשפה היום-יומית מחליף אותו הביטוי **ללכת לאיבוד**.

תזכורת:

פעלים אחרים שפה"פ שלהם א, נוטים כמו שלמים עם גרונית: לְאַסֹף (בעתיד: יֹאסֹף), לְאַסֹר (בעתיד: יֹאסֹר), לְאַרֹז (בעתיד: יֹאַרֹז). ראו בעמוד 9.

תרגילים

א. כתבו את המשפטים בזמן עתיד. שימו לב לפועלי פ"א לעומת פעלים כמו לאסוף ולארז.

1. אבדו לי משקפי השמש החדשים.

אני חושש ש _____

2. הנהלת הבנק אסרה על הפקידים לדבר עם הלקוחות בשעת הפסקת הצהריים.

3. הנהג אחז בהגה בשתי ידיו.

4. כשאספתי אותה בבוקר, היא לא אמרה לי אפילו שלום.

האם גם מחר, כש _____ ?

5. אחרי שאחזת את הבגדים, אכלת את כריך האבוקדו.

6. שרה, בטח לא אהבת את הסלט הזה, כי יש בו מיונז.

7. אמרתי לילדים שייזהרו בכביש. הם אחזו זה בידו של זה וחצו אותו.

8. כל בוקר הם אופים לחם טרי.

ב. כתבו את הפעלים בצורה המתאימה (עבר, הווה, עתיד, שם פועל או שם פעולה). שמות

פעולה של בניין פעל בגזרת השלמים ראו בעמוד 10.

1. בכל פעם שהיא _____ בידי, אני יודע שזאת _____ אמת, ואני בטוח ש _____ אותה לנצח. [לאחז, לאהוב, לאהוב]

2. אם _____ פרות טריים, הרגשתך תשתפר. אם תכין מיץ פרות טרי, תשתה אותו מיד לאחר ההכנה, אחרת הערך התזונתי שלו _____ . [לאכול, לאבוד]

3. – תומר, מתי _____ לנו שוב את עוגת האגסים המצוינת שלך?

– עכשיו, אם רק תבטיחו לי ש _____ את כולה! [לאפות, לאכול]

4. עדנה, כמה פעמים אני עוד _____ (עתיד) לך – אם לא _____ את המסמכים ותסדרי אותם, הם _____ לך! [לומר, לאסוף, לאבוד]

5. בית המשפט הטיל _____ על פרסום הידיעה הזאת. מי שיפרסם אותה, מסתכן ב _____ . [לאסור, לאסור]

6. שלשום _____ את הטלפון הנייד שלי. חיפשתי וחיפשתי אותו וכבר חשבתי שזה סיפור _____ ושאיאלץ לרכוש מכשיר חדש. אבל היום נמצאה ה _____ : שמתי אותו בטעות בארון הבגדים! [לאבד, לאבוד (בינוני פעול), לאבוד]

7. ב _____ הדיירים האחרונה בבניין שלנו הוחלט על מבצע ניקיון: הדיירים _____ את הזבל במחסנים ובחצרות ושימו אותו ליד הפחים. בשבוע הבא נשכור משאית לשם _____ הזבל ופינויו למזבלה העירונית. [לאסוף, לאסוף, לאסוף]

8. אני בטוח ששמעתם שאם _____ ביצים ובשר אדום, בריאותכם תיפגע. עליכם לדעת שאלה מיתוסים שאין להם _____ במציאות. [לאכול, לאחז]

תרגילי סיכום לכל הגזרות

השלימו את הפעלים בצורה המתאימה.

האויב שבכיס

זה מתחיל כמעט תמיד ב_____ (להבטיח) גדולה: "בעזרת הטכנולוגיה החדשה _____ (יכול, עתיד) לחסוך לעצמכם זמן רב ולהשקיע אותו בדברים החשובים באמת: משפחה, תחביבים, פנאי." כבר בתחילת המאה העשרים, כש_____ (להופיע) מכשירי החשמל הביתיים (מכונת הכביסה, המגהץ החשמלי וכדומה), _____ (להבטיח, סביל סתמי) לעקרות הבית שהן _____ (לחסוך) בעזרתם זמן יקר. התוצאה הייתה הפוכה: משימות שהיו _____ (להעביר, סביל) בעבר לבעלי מקצוע, _____ (להטיל, סביל) על עקרות הבית.

כשהגיעו הטלפונים הסלולריים הראשונים לישראל הם _____ (להימכר) תחת הסיסמה: "הופכים שעה אבודה לשעת עבודה", כי אם שעה של עמידה בפקקי תנועה _____ (לנצל, סביל) ל _____ (לשוחח, שם פעולה) בטלפון בענייני עבודה, אפשר לצאת מוקדם יותר בסוף יום העבודה, וכך כולם _____ (להרוויח, הווה).

גם הטלפונים החכמים, ה _____ (לאפשר) למשתמשים לקרוא ולשלוח דואר אלקטרוני, _____ (להבטיח) דבר דומה: אם _____ (לענות) על הודעות הדואר במהירות, תהיה יעיל יותר, וכך _____ (להתפנות) לדברים החשובים באמת, כמו לבלות עם המשפחה או לצפות בסרט טוב.

אבל המציאות היא שהודעות הדואר האלקטרוני _____ (לרדוף) את העובדים בכל מקום שבו הם _____ (להימצא): במכונית, בבית, בחופשה וגם תוך כדי _____ (לצפות) בסרט טוב העובדים _____ (להידרש) לענות על ההודעות האלה בתוך שניות, או לפחות כך הם _____ (לחוש).

במחקר שנערך בארצות הברית טענו רבע מהעובדים כי _____ (לצפות, סתמי) מהם לענות על הודעת דואר חדשה בתוך 15 דקות. אם כן, התוצאה החברתית של המציאות הטכנולוגית הפוכה מה _____ (לצפות, רבים): במקום לעבוד פחות, אנחנו _____ (להתבקש) לעבוד יותר, והגבולות בין הזמן הפרטי לזמן העבודה הולכים ו _____ (להיעלם).

יצרנית המכוניות "פולקסווגן" הכריזה שהיא _____ (להיאבק, עתיד) בבעיה. בחברה _____ (להחליט, סביל סתמי, עבר) כי מערכת הדואר האלקטרוני _____ (להשבית, סביל) כ-30 דקות לאחר סיום שעות העבודה, ו _____ (לשוב) לפעול רק 30 דקות לפני תחילת יום העבודה. הדבר לא _____ (להיעשות, עבר) מסיבות סוציאליות. ב"פולקסווגן" פשוט _____ (להגיע, סתמי) למסקנה שהשחיקה¹ המקצועית של העובדים, הזמינים ללא הפסק, _____ (לעלות, הווה) לחברה כ-10 מיליון ימי מחלה בשנה.

¹ שחיקה – עייפות פיזית ונפשית הנגרמת מעבודה רבה

ה _____ (להגיב) על הצעד הזה היו מגוונות. היו שאמרו שזה צעד מבורך, ואחרים שאלו: "מדוע שהחברה לא _____ (לעודד) את העובדים פשוט לכבות את הטלפון אחרי שעות העבודה?"

ה _____ (להתמכר) לדואר האלקטרוני היא חלק משינוי תרבותי רחב, שבו דורשים מאתנו להיות זמינים כל הזמן. מעניין יהיה לראות אם בעתיד _____ (להתלונן) עובדים שהדרישה הזאת הופכת את תנאי העבודה לבלתי הוגנים, ויבקשו מהמעסיקים ש _____ (להניח) להם לנפשם כאשר הם בבית.

(לפי יובל דרור, "הארץ")

כימיה טובה

כאשר _____ (להביא) איתו כריסטופר קולומבוס את זרעי העגבנייה מאמריקה אל העולם הישן, הוא ודאי לא _____ (לשער) איזו השפעה עצומה _____ (להיות) לפרי הזה על האנושות.

בתחילה _____ (להיחשב) הצמח לרעיל ולא ראוי למאכל, אך ב-150 השנים האחרונות הוא _____ (להיעשות) לאחד הגידולים החשובים בחקלאות ולמרכיב מרכזי בתפריט בכל העולם.

אל _____ (לתת, אתם) למראָה הפשוט והידידותי של העגבנייה להטעות אתכם: _____ (להתברר, הווה) שלעגבנייה יש 35,000 גֵנים; כמה אלפי גנים יותר משיש בגנום האנושי.

את הממצא הזה _____ (להעלות) מחקר שערך איגוד החוקרים לגֵנום העגבנייה, והוא פרי עבודתם של 300 חוקרים מ-14 מדינות שונות. המדענים _____ (לחשוף) את סוגי הגנים, את תפקידם ואת הסדר שבו הם _____ (לארגן, סביל, הווה).

פרופסור מהפקולטה לחקלאות באוניברסיטה העברית מסביר מהי חשיבות הפרויקט: "בזכות _____ (להבין) הקוד הגנטי של העגבנייה, _____ (יכול, עתיד, אנחנו) לחשוף את הקשרים בין הגנים של העגבנייה לבין תכונותיה, _____ (להגדיל, עתיד, אנחנו) את יבולי העגבנייה ו _____ (להשפיע) על הטעם, הצבע, המרקם והארומה שלה."

הפרופסור מספר: "בתור סטודנט לחקלאות, לפני 30 שנה, לא חשבתי ש _____ (להתמקד) דווקא בעגבנייה. אבל כך _____ (להתגלגל) הדברים, ומאז אנחנו יחד. אפשר לומר שיש בינינו כימיה טובה..."